

**CSONTOS, Ladislav: *Základy filozofie kultúry*.
Trnava : Dobrá kniha, 2016, 268 s.
ISBN 978-80-8191-008-1**

Recenziu knihy Ladislava Csontos *Základy filozofie kultúry* hodno začať trochu netradične, ale napriek tomu v zhode s intenciami kultúrnosti, a to malou úvahou o skutočnosti reflexie problému kultúry a písania o téme kultúry ako takej.

Pojem kultúra patrí medzi tie pojmy, ktorých význam je dnes veľmi úspešne skrytý v sémantickej hmle. Jedným z dôvodov „zmätenia jazykov“ v debate o probléme kultúry je aj fakt, že tento problém sa nezriedka stáva monopolizovaným predmetom partikulárnych vedeckých zameraní. Téma kultúry sa dnes teší záujmu rôznych humanitných a spoločensko-vedných disciplín a slovo kultúra je tak skloňované v každom páde. Často dochádza k redukcii pohľadu na pojem kultúry: raz sociologicky, filozoficky, antropologicky či teologicky. Samozrejme, žiadna z partikulárne orientovaných analýz nie je „zlá“. Avšak monopolizácia jedného aspektu, vďaka ktorému smeruje definovanie pojmu a problému k redukcii, i keď je takéto skúmanie často postavené na dobrých úmysloch a kritických analytických výskumoch, je bez snahy o syntézu iba prispievajúcim do už spomenutého zmätku.

Už tradične jednou z tých disciplín, ktorá má k pojmu kultúra čo povedať, je práve filozofia. Historicky ide o tú oblasť bádania, ktorá kultúru ako problém reflektuje najdlhšie a práve filozofii patrí povinnosť (skôr ako právo) hľadať syntetizujúci pohľad na danú problematiku.

Aj v našom teologicko-filozofickom prostredí či širšom spoločensko-teoretickom diskurze o danom probléme sa dnes často stretávame s paradigmaticky používaným pojmom kultúra. Kultúra je raz toto, inokedy ono a jasnejšia syntetizujúca definícia je odmietnutá v mene hesiel pluralizmu, relativizmu, alebo naopak v mene rezignácie na kritické a poctivé kontextuálne bádanie.

Debatu o kultúre často napomáha rozvíjať (alebo tiež karikovať) aj mediálny obraz, ktorý predkladá širokú mozaiku motívov, ktoré si nielen diváci slobodne skladajú a interpretujú ako kultúru. Vzniká však nasledovná otázka. Aký dojem a pojem môžeme o takto prezentovanej kultúre, jej rôznych podobách a tiež interpretáciách vyvodiť? Výsledným obrazom z mozaiky prijímaných dojmov je pomerne bizarne pôsobiace spektrum významov tohto pojmu. V tomto chaose pojmov a dojmov zrazu vyniknú aj témy ako napr. kultúrne vojny, ktoré sú nezriedka iba skratkovitými zjednodušeniami a viac dôsledkom ideologicky predpojatých predsudkov ako kritického myslenia. V kultúrnych vojnách proti sebe stoja: kultúry života a smrti, kultúra európska a neeurópska, konzervatívna či liberálna, kresťanská a nekresťanská alebo neautenticky kresťanská a iné podobné prejavy kultúrnych vojen. Problémom vyššie spomenutého stavu však je, že uvedené dojmy kultúry či kultúr sú v týchto kultúrnych

vojnách tým, čo je vydávané za pojem kultúry. Väčšina týchto diskusií nezriedka pláva v hlbokých ideologických vodách (na oboch stranách!) a bez nejakého jasnejšieho teoretického ukotvenia v zdravom kritickom premýšľaní, a to práve preto, že dojmy nahrádzajú pojmy.

Vyššie načrtnutá diagnóza sa javí ako stav, ktorý nemožno príliš racionálne spochybňovať. Každodennosť debaty iba potvrdzuje túto neradostnú skutočnosť. Z tohto uhla pohľadu je možné hodnotiť publikáciu *Základy filozofie kultúry* ako vhodný príspevok k upresneniu danej problematiky. Na začiatok treba uviesť, že daná vysokoškolská učebnica je zviazaná predovšetkým s intelektuálnou formáciou budúcich teológov a tiež kňazov, pretože práve im je uvedená publikácia adresovaná primárne. Schopnosť čítať „znamenania čias“, vedieť odlíšiť priestor a mantinely osobnej slobody, ctíť úlohu svedomia jednotlivca, odlíšiť tú ktorú ideológiu, nezriedka maskovanú do náboženského hávu, od cieľov radostnej zvesti, nie je len niečo, čo patrí k schopnostiam kritického myslenia teológa. Nie je to niečo, čo by pre študenta teológie malo byť iba potrebné vedieť, ale je to priam nevyhnutné! Budúci teológovia – kňazi i laici – sa musia „vyznať“ v chápaní dnešného sveta, interpretovať ho a napokon meniť, nie z neho unikať do resentmentov minulosti. Byť nápomocným v tejto neľahkej úlohe a povinnosti je aj ambíciou a motiváciou recenzovaného titulu.

Recenziu publikácie Ladislava Csontososa SJ hodno začať kľúčovým spresnením, a to poukázaním na to, čím jeho kniha je a čím nie je. Z formálneho hľadiska je publikácia *Základy filozofie kultúry* vysokoškolskou učebnicou a nie odbornou monografiou. Už samotný obsah zrkadlí základný metodický problém s danou témou, ktorá je veľmi rozsiahla a komplexná. Zvolená forma publikácie, ktorá je učebnicou, tak limituje hĺbku výskumu tejto rozsiahlej témy. Zároveň však učebnica nie je ani tenučkým skriptom, po ktorom študenti nezriedka túžia, ale práve naopak. Dôvodom je aj to, že študent sa má oboznámiť predovšetkým s kontextom, ku ktorého skúmaniu je pozvaný. Študent je pozvaný, aby napredoval od kontextu k hlbšiemu obsahu – a ku komplexnosti celého problému kultúry – sám a vlastnými silami. Publikácia má byť len pomôckou v hľadaní a poznávaní tých zdrojov a tém, na ktoré poukazuje aj samotný text vysokoškolskej učebnice. Skriptá sa dnes objavujú viac z byrokratickej nutnosti než z potreby a nezriedka nahrádzajú aktívnu prácu študenta so zdrojmi, na ktoré ho pomocné tituly orientujú. Hľadať a balansovať na rozhraní medzi hĺbkou obsahu a komplexnosťou problému je vždy riskantné a priklonenie sa na jednu stranu vedie k obmedzeniu druhého.

Autor učebnice sa po vzore zahraničných autorov, a to predovšetkým talianskych (Montani, Babolin), snaží predostrieť najprv problematickosť pojmu kultúra. Tomu sú venované prvé kapitoly, ktoré ukazujú, nakoľko je kontext a extenzia pojmu široká. Akcent na talianske zdroje vysokoškolskej učebnice má svoje pre i proti. Na jednej strane je po vzore talianskych výskumov štruktúra publikácie holistická a preväzuje viaceré oblasti, vďaka ktorým vzniká komplexnejší pohľad. Práve to je cenná vlastnosť pre formát učebnice. S tým je však spojená aj výhrada či lepšie, kritická poznámka.

Vzhľadom na komplexnosť tejto problematiky by sa žiadalo reflektovať nielen talianske zdroje, ale spomenúť tiež koncepcie z nemeckej jazykovej oblasti a anglofónnych skúmaní filozofie kultúry. Veď práve pojem kultúra sa ako ústredný pojem objavuje v diskurze o procese civilizácie u Norbeta Eliasa. Inou autoritou v skúmaní pojmu kultúra, ktorého význam v našom prostredí zhodnocovalo napr. aj dielo Ladislava Hanusa, je Georg Simmel. Zároveň je pojem idey kultúry nosným aj vo vzťahu k teórii umenia a literatúry, ako ho nachádzame u Eagletona. Ak však chápeme Csontosovu knihu ako učebnicu, ktorou je predovšetkým, v určitom zmysle je absencia týchto autorov a konceptov ospravedlniteľná. *Základy filozofie kultúry* nie sú vedeckou monografiou, ktorej ambíciou je analyzovať nejaký vybraný aspekt filozofickej reflexie kultúry do hĺbky. Nota bene, že ide o učebnicu a úlohou učebnice je predovšetkým predostrieť kontext a komplexnejší pohľad na danú problematiku a do hĺbky ísť len natoľko, nakoľko je to nevyhnutné. Aby učebnica splnila tento primárny cieľ, obsah pätnástich kapitol predstavuje kontext, perspektívy a súvislosti.

Filozofická reflexia pojmu kultúra vedie autora publikácie k podrobnému členeniu, a tak i väčšiemu množstvu kapitol. Témy a oblasti súvisiace s pojmom kultúry podmieňujú rozdelenie knihy až na pätnásť kapitol, čo zároveň dobre ilustruje rozsah toho, čo všetko musí študent brať do úvahy, ak sa chce niečo dozvedieť o kultúre. Z obsahu publikácie je potom jasné, že jednotlivé témy reflektujú filozofiu kultúry ako oblasť, ktorú nemožno odrtnúť od metafyzických a gnozeologických východísk, filozofickej a teologickej antropológie, filozofie dejín, axiológie, filozofie jazyka a sémantiky, a nakoniec aj od teologických disciplín a filozofie náboženstva. V tak košato rozvrstvenej reflexii, ktorú ponúka publikácia, stojí za zmienku viacero autorových postrehov. Na stranách tejto recenzie sa obmedzíme na niektoré z nich.

Csontos síce člení knihu podľa spomenutého kľúča tém a oblastí, no pre túto recenziu si možno dovoliť zdôrazniť iné rozdelenie. Obsahovo sa dá učebnica *Základy filozofie kultúry* rozdeliť na dva nerovnomerné celky. Tie môžeme označiť ako propedeutiku k téme (prvá a druhá kapitola) a spektrum súvislostí (tretia až pätnásta kapitola). V autorovom členení tém a oblastí takto rozdelený obsah samozrejme nenájdeme, čo je aj pochopiteľné, pretože jeho ambíciou je poukázať na neoddeliteľnosť propedeutickej časti od jej nadstavby. Po prečítaní knihy je tento krok ešte jasnejší, pretože komplexnosť súvislostí napomáha pochopiť aj úvodné kapitoly.

V prvej a druhej kapitole, ktoré možno chápať ako propedeutiku k rôznym problémom a oblastiam filozofie kultúry, sa autor zameriava na pojmové uchopenie témy kultúry a predstavenie filozofie kultúry. V prvej kapitole je pojem kultúra spočiatku analyzovaný z hľadiska užšie chápanej humanistickej orientácie, ktorá sa opiera o klasické zdroje európskeho myslenia – grécku filozofiu a tradíciu humanizmu. To, čo charakterizuje humanistickú paradigmu kultúry, sú nasledovné znaky: humanistické zameranie, akcent na subjekt, humanistické vyzdvihnutie duchovného charakteru človeka a napokon aristokraticko-elitársky dôraz na kultivovanie človeka kultúrou. Csontos sa od etymologických koreňov pojmu presúva k zasadaniu takto chápaného

pojmu kultúra do kontextu sociálnej filozofie. Autor tak na stránkach svojej knihy zoznamuje študenta aj s tým, nakoľko sa dané chápanie pojmu kultúra, zviazaného len s humanistickou paradigmou, odlišuje od širšieho chápania pojmu zrasteného s aspektmi antropológie, etnografie a pod. Predstavenie pojmu kultúry, ktorá nie je obmedzená iba na historický kontext „bielej“ a západoeurópskej civilizácie, je jednou z kľúčových myšlienok publikácie, pretože skreslenia definície kultúry a kultúrnosti vychádzajú často z ideologického predpojatia a predsudkov, ktoré sú budované mechanizmami civilizácie, ale i vonkajšou religiozitou náboženstva. Práve tu by mohlo študentovi napomôcť poukázanie na debatu o kultúre a civilizácii, ako ju nachádzame u Eliasa.

Či už sa na kultúru pozeráme z humanistického kontextu alebo definujeme kultúru tak, že ju zasadíme do vzťahov so širším kontextom spoločenských a humanitných vied, odlišné a dejinne i obsahovo podmienené koncepty kultúry charakterizuje nasledovné: kultúru možno vždy chápať ako niečo, čo je presahom biologickej nutnosti a čo obrazne povedané, transcenduje potreby prvej signálnej sústavy. Vťahuje jedinca do určitej spoločnosti a dynamicky spoluvytvára jeho identitu.

Na analýzu pojmu kultúra nadväzuje druhá kľúčová otázka, čo vlastne filozofia kultúry je, a aké je jej miesto. Problematiku filozofickej reflexie nemožno od definovania pojmu kultúry (v širšom či užšom zmysle) oddeliť radikálnou demarkačnou čiarou. Oba problémy – definícia kultúry i filozofická reflexia – sa navzájom ovplyvňujú. Tomuto problému je venovaná celá druhá kapitola. V nej sa študentovi predostiera problematika kultúry v celej svojej naliehavosti. Môžeme sa pýtať: Je filozofia kultúry prehĺbením kultúrnej antropológie, kulturológiou, fenomenológiou tohto javu? Dozvieme sa o kultúre viac, keď sa zameriame na jej predmet? Je centrom kultúry umenie, jazyk, technika či hodnoty?

Snaha o odhalenie toho, čo je kultúra a čo je filozofia kultúry, vedie autora k rozlíšeniu materiálneho a formálneho predmetu. Materiálnym predmetom filozofie kultúry je jav kultúry v celej svojej zložitosti. Tento predmet však skúmajú aj odlišné humanitné a spoločenské disciplíny, a tak Csontos poukazuje na formálny predmet, ktorým sa filozofia kultúry odlišuje. Vychádzajúc z Derisiho názorov na kultúru a z myšlienok Crolliusa, chápe filozofiu kultúry ako filozofickú reflexiu javu kultúry, ktorá musí: „*a) robiť zrozumiteľnými vzťahy medzi ľudskou a kultúrnou realitou; b) umožniť pochopiť štruktúru a konzistentnosť rozličných aspektov a rovín reality kultúry; c) vysvetľovať vzťahy medzi kultúrou a kultúrami*“ (s. 32). Filozofická reflexia pojmu kultúra musí nevyhnutne zohľadniť sociologické, antropológické a historické skúmania i reflexiu pojmu kultúry v týchto a iných oblastiach. Filozofická reflexia kultúry sa podľa Csontos „*nemôže rozvíjať samostatne, ale len vo vzťahu k iným vedám, ktoré pozitívne spolupôsobia prostredníctvom svojich výskumov o uvedenom predmete a skrze špecifické kritériá a metódy výskumu vedú k obohateniu tejto filozofickej reflexie*“ (s. 40). Formálnym predmetom filozofie kultúry však nie je reflexia kultúry ako javu, ale predovšetkým reflexia práve spomenutých partikulárnych aspektov, ktoré kultúru človeka skúmajú. Od reflexie smeruje

cesta analýzy k hľadaniu všeobecných poznatkov a práve tu je syntetizujúca úloha filozofie nenahraditeľná.

V tretej kapitole predostiera autor tému previazania filozofie kultúry s východiskami teologickej a filozofickej antropológie, ale tiež metafyziky. Csontos v analýze organicky nadväzuje na tematiku vzťahu medzi pojmami kultúrny a ľudský a snaží sa o syntetizujúci pohľad. Zdôrazňuje, že *„kultúra je súčasťou ľudskej prirodzenosti, je konštitučným prvkom jeho podstaty. Bez kultúry nemôže byť ani jednotlivec, ani sociálna skupina“* (s. 47). Kultúra človeka je ako historický jav odrazom ľudskej prirodzenosti. Možno sa pýtať, aká však je oná ľudská prirodzenosť a aký je vzťah prirodzenosti k neustále sa dejinne meniacim podobám kultúry. Filozofická reflexia kultúry ukazuje, nakoľko pojem kultúry napomáha konštituovaniu pojmov kolektív, individualita či osoba. Vo vzťahu k pojmu prirodzenosti sa zasa odráža určité napätie medzi problémom dynamiky možných zmien a naopak, mantinelom nemennosti ľudskej prirodzenosti. Filozofia kultúry tak dopĺňa a súvisí s filozofickou antropológiou, a tá zasa musí prihliadať na stav kultúrnych štúdií a ich filozofické východiská. Práve tu sa autor znova dotýka neuralgického miesta mnohých súčasných diskusií o kultúre. Csontos zdôrazňuje, že problém a pojem prirodzenosť nie je úplne konvertovateľný či definovaný stavom meniacej sa kultúry, akoby si to predstavovali extrémne polohy sociálneho konštruktivismu alebo historizujúceho relativizmu. *„Nemožno teda tvrdiť, že človek nemá prirodzenosť, má len dejiny“* (s. 49). Lenže zdôrazňuje aj druhú stranu mince. Pojem prirodzenosti nemožno odtrhnúť od historických súvislostí a určitého podmienenia a hovoriť tak o prirodzenosti, akoby šlo o platónsku ideu. Takéto riešenie by bol druhý extrém. Táto myšlienka je ešte zreteľnejšia v ďalších častiach jeho práce. Kultúra a nositeľ kultúry – človek – sa nachádzajú medzi esencializmom a historicizmom, nie na póloch tohto sporu. Tento aspekt a dynamiku myšlienky hodno zdôrazniť, pretože esencialistické zjednodušenie v oblasti filozofickej antropológie vedie nezriedka k nepochopeniu pojmu prirodzenosť a vice versa – historicizmus môže viesť k nekonzistentnému relativizmu. Sám autor píše o vzťahu odlišných východísk filozofickej antropológie a kultúry nasledovne: *„Existujú dve koncepcie človeka – jedna statická, naturalistická a esencialistická; druhá historická, antifyzická, antimetafyzická, ktoré si protirečia, a keď sa dovedú do krajnosti, vzájomne sa negujú. Filozofia kultúry predpokladá, že je možné prekonať a „urobiť pravdivými“ tieto protikladné postoje medzi človekom ako prirodzeným bytím a človekom ako historickým bytím a obhajuje tézu o človeku ako kultúrnom bytí“* (s. 51).

Význam takéhoto prístupu nemožno preceniť. Takto predostretý problém súvisí s úlohou Csontosovej publikácie. Učebnica má študenta naučiť vojsť do dialógu s témami, ktoré predostiera daná disciplína. Vzhľadom na to, ako často sa v našom prostredí stretávame s „povolávacími rozkazmi na kultúrnu vojnu“, je daná učebnica (určená predovšetkým teológom), snažiaca sa o kritický dialóg, oveľa striedmejšia a poukazuje na nekonštruktívnosť zjednodušenia. S nimi sa často stretávame aj v prípade homiletických hodnotení pojmov súčasná kultúra, prirodzenosť, ľudské práva, humanizmus a pod. Uvedený

aspekt Csontosovej knihy – pripravenosť viesť dialóg o evidentne páľčivých témach antropológie, teológie a filozofie – tak možno hodnotiť veľmi pozitívne.

Aj nadväzujúce časti publikácie rozvádžajú argumenty v prospech tohto dialógu medzi povahou metafyzických východísk a ich relevanciou (tomizmus, naturalizmus či sociobiológia). I keď sa môže zdať, že študent je zahľtený masou informácií, netreba zabúdať, že ide o učebnicu filozofickej disciplíny, ktorá je skutočne charakteristická svojou širokospektrálnosťou a študent ju má použiť pri vlastnom štúdiu.

Csontos nekladie medzi pojmy jazyk a kultúra znamienko =, no na stranách tejto recenzie možno zdôrazniť, že ak niečo recenzovanú publikáciu a myšlienky jej autora výrazne charakterizuje a tiež odlišuje od iných publikácií k danej problematike, tak je to blízkosť týchto dvoch problémov: jazyka a kultúry. Publikácia je tak osciláciou medzi skúmaním filozofie jazyka a filozofickou reflexiou problému jazyka a reči a kulturologickou štúdiou. Dôvodom, prečo je to hodné spomenúť, je aj to, že autor okrem vysokoškolskej učebnice ponúkol aj skriptum *Vybrané kapitoly z filozofie kultúry*¹, v ktorej je jazyk ústrednou problematikou.

Možno to pre niekoho predstavuje neorganicky pôsobiaci motív, ale autor zdarne ukazuje opak. Keď sa povie pojem kultúra alebo filozofia kultúry, ako prvá asociácia sa často objavuje pojem umenia. Takéto chápanie kultúry, ktoré za kultúru nominuje len tento jeden aspekt, je však nesprávne, historicky obmedzené a pod. Tak ako v starších skriptách, aj v učebnici autor ukazuje, že pojem kultúry a filozofická reflexia tohto problému sa nezaobíde bez previazania pojmu kultúra so skúmaním jazyka. *„Jazyk sa tak stáva prvkom, ktorý (vo forme špeciálnej formy reči, ako je napríklad žargón) rozhodujúcim spôsobom určuje ráz jednotlivých prostredí a oblastí, ktoré sa z rozličných dôvodov, prevažne ekonomických, vyčlenili v rámci sociálneho organizmu“ (104)*. Ak súvisí filozofia kultúry s metafyzikou a antropológiou v pýtaní sa po povahe ľudskej prirodzenosti, podobne súvisí s epistemológiou a filozofiou jazyka, ktoré sa pýtajú na povahu nášho poznania a jeho komunikácie. Jazyk, ktorý, ako by povedal Heidegger, je domovom bytia, je priestorom, v ktorom sa stretávajú odlišné paradigmy antropológie, kulturologie a pod. Učebnica ponúka prehľad tejto debaty, zoznamuje študenta s kultúrnym jazykovým relativizmom a podobnými problémami, ktoré sú stále aktuálne a inšpiratívne.

V ďalšej časti publikácie sa autor posúva od skúmania problémov filozofie jazyka a kultúry k skúmaniu reči, komunikácie a napokon k symbolickým formám ako umenie, veda a technika. V tejto súvislosti možno uviesť kritickú pripomienku. Ak v prípade debaty o pojme kultúry možno publikácii vytknúť chýbajúce zhodnotenie nemeckých autorov a ich konceptov, v tomto kontexte absentuje priblíženie anglofónnych výskumov. Je na škodu študenta a záujemcu, že práve v tejto oblasti publikácia nezahodnocuje anglofónne skúmania a prístupy ku filozofii kultúry, ktoré majú blízko k literárnej vede (Eagleton) a dnes i kognitívnym vedám. I keď je síce študent vedený k samostatnému

1 Porov. CSONTOS, L.: *Vybrané kapitoly z filozofie kultúry*. Trnava : Dobrá kniha, 2015.

štúdiu, možno sa nádejať, že v prípade ďalšieho vydania publikácie, by tam tieto diskusie mohli nájsť svoje miesto. Aj študentovi by to napomohlo získať komplexnejší obraz.

Pri rozširovaní kontextu filozofie kultúry sa autor plynule posúva k témam vzťahu teológie a kultúry. Tejto problematike sú venované dvanásť a trinásť kapitola. Teologickú reflexiu a nadstavbu, vystavanú na filozofických základoch, môžu oceniť nielen študenti teológie, ale aj záujemcovia o poznanie vzťahov medzi týmito dvoma oblasťami. V tejto veci hodno dodať, že téma inkulturácie viery by mala byť pre teológov a budúcich kňazov povinným čítaním, pretože práve na ich pleciach leží zodpovednosť za viditeľnú podobu kultúry Cirkvi.

Témou trinásťtej kapitoly je otázka, ako začleniť kultúru evanjelia do toku kultúr v priestore a čase. *„Viera totiž skutočne nie je kultúrou, ale nemôže jestvovať bez toho, že by nebola inkulturovaná“* (s. 221). Podľa Csontos sa viera musí osvojiť a neustále osvojovať podobu kultúry, v ktorej sa nachádza. Jeho názor možno vyjadriť nasledovne: *„Rozumne nedôverujeme tým, ktorí chápu kresťanskú vieru ako obsah, ktorého výrazom by mala byť kultúra“* (s. 222). Určite to neznamená prispôbenie vecného obsahu forme. Medzi pojmi viery a kultúry nie je možné ustanoviť vzťah obsahu a formy, jadra a obalu či väčšieho a menšieho. Autor poukazuje na to, že práve takéto členenie na vieru a kultúru vedie k nepochopeniu axióm viery a relevancie kultúrneho obrazu. Akonáhle tak učiníme, celkom prirodzene vznikne nemiestna otázka: Čo je viac – obsah alebo forma? Takto kladenej otázke sa chce Csontos vyhnúť. Jadrom inkulturácie je podľa neho niečo iné, a to, že prináša *„dva koesenciálne prvky: na jednej strane je to zúrodňovanie kultúry kresťanskou vierou ...; na druhej strane je to klíčenie viery vo vnútri tej-ktorej kultúry a jej námaha a schopnosť vyjadriť vieru nanovo podľa vlastných schopností a v originálnej podobe“* (s. 223).

Tento pohľad na vzťah kultúry a viery by nebol ničím originálnym. Existuje množstvo publikácií, ktoré sa tomuto venujú. Autor sám akcentuje podoby dejinného vzťahu medzi včleňovaním viery do rozličných kultúr. Dôvod, prečo treba význam tejto kapitoly zdôrazniť, je niečo iné, a síce to, že Csontos poukazuje na mechanizmy, vďaka ktorým je vzťah medzi spomenutými koesenciálnymi prvkami možný a užitočný pre obe oblasti. Autor zdôrazňuje pojmy a problémy ako legitimita pluralizmu, ale nepriamo aj úlohu sociálnej náuky Cirkvi, nových podôb pastorácie vo všeobecnosti, a tak i základný motív pastorálnej teológie, ktorým je čítanie znamení čias. Práve dané informácie môžu byť zaujímavé aj pre čitateľa z neteologického prostredia, pričom pre „našince“ z oblasti teológie by mali byť uvedené témy dennodennou meditáciou.

V úvode recenzie bolo spomenuté, čo publikácia Ladislava Csontos SJ je a čo nie je. Na záver možno spomenúť ešte dve myšlienky, ktoré podčiarkujú, prečo je vhodné *Základy filozofie kultúry* prečítať a dotvárajú celkový obraz o danom texte.

Jednou z najživších debát na akademickej pôde a univerzitách je diskusia o povahe dnešného univerzitného vzdelávania. Nezriedka sme svedkami

vstupu rôznych regulujúcich činiteľov, čo má zaiste svoje opodstatnenie (najmä zo strany činiteľov), no regulácie majú slúžiť, nie vládnúť. V dobe, keď sa z byrokratických miest ozýva diktát písať vždy nové, vizuálne atraktívnejšie, interaktívnejšie, prepracovanejšie a manuálovo pôsobiace učebnice, ktoré sprístupňujú filozofiu a teoretické problémy absolventom dnešnej úrovne stredných škôl, možno označiť publikáciu vysokoškolskej učebnice *Základy filozofie kultúry* za takpovediac partizánsky počin. Autor ide proti prúdu a vo svojej publikácii sa neprispôsobuje (alebo ak, tak len minimálne) východiskovému stavu poznania potencionálneho záujemcu. Kniha nemá ambíciu byť zjednodušujúcim skriptom filozofickej prvouky, ale vysokoškolskou učebnicou, ktorá kladie latku vysoko nad zjednodušené očakávania študentov. A to platí pre obsah, ako aj formu. Po prečítaní recenzovanej publikácie možno charakterizovať úmysel učebnice známym príslovím: „Ťažko na cvičisku, ľahko na bojisku.“ To vedie k ďalšej myšlienke, ktorú Csontosova učebnica akcentuje: praktický význam filozofie ako takej a úlohu filozofie kultúry.

Podľa autora má filozof kultúry systematicky sumarizovať poznatky ostatných aspektov a ponúknuť holistickú interpretáciu. Práca filozofa kultúry, no tiež filozofa vo všeobecnosti, nemá byť len výskum, ktorý obohatí strany encyklopédií. Tu treba dodať, že Csontosovi nejde o znevažovanie analytických výskumov, no v učebnici okrem toho akcentuje aj praktický význam či dôsledok filozofickej reflexie kultúry. Autor hovorí doslovne o zodpovednosti filozofa v dnešnom svete a status filozofa spája práve s činnosťou filozofa kultúry. Tento záver možno aplikovať nielen na filozofov, ale tiež aj na budúcich teológov kňazov i laikov. V pozadí tejto myšlienky zaznievajú myšlienky jezuitského vzdelávania. V rámci tohto konceptu je veda vždy len nástrojom pomoci, nikdy nie únikom, a ako taká má vždy napomáhať oslobodzovať. Takto koncipovanú filozofiu nachádzame napr. u Cicera, renesančných humanistov a vlastná je napokon aj cieľom *Ratio studiorum*, kľúčovému textu jezuitského intelektuálneho apoštolátu.

Lukáš Jeník, PhD.
Katedra kresťanskej filozofie
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173,
814 99 Bratislava
lukas.jenik@truni.sk